

FILOZOFIA A VEDECKÉ POZNANIE

P. N. FEDOSEJEV: *Filosofija i naučnoje poznanije*. [Filozofia a vedecké poznanie]. Nauka, Moskva 1983, 454 s.

Meno sovietskeho akademika P. N. Fedosejeva je nám známe. Jeho filozofické práce sa zaoberajú aktuálnymi problémami súčasnosti. V nakladateľstve Svoboda v Prahe vyšla r. 1982 jeho kniha *Dialektika súčasnej epochy*. V nej analyzuje dialektiku procesu vývinu spoločnosti od kapitalizmu k socializmu a komunizmu.

Ďalšou jeho významnou knihou, ktorej budeme venovať pozornosť je *Filozofia a vedecké poznanie*. Táto kniha obsahuje mnoho myšlienok, ktoré možno vhodne využiť v pedagogickom procese, pri prednáškach a seminároch z marxisticko-leninskej filozofie pre študentov, ale aj aspirantov. Práve tieto myšlienky by som chcel vyzdvihnúť.

V Predslove akademik Fedosejev ukazuje na to, že hlavnou oporou pre filozofiu je vedecké zovšeobecnenie reálnych procesov, ktoré prebiehajú vo vede a živote. Práve tam, kde existuje spojenie filozofických skúmaní so životom, praxou a pohybom vedeckého poznania, sa vytvárajú aj predpoklady pre tvorivé myslenie. Uvádza, že pre rozvoj filozofie majú nesmierny význam prírodné vedy. Spomína, že v 19. stor. poskytli ohromný impulz pre rozvoj filozofie také prírodovedné objavy ako bol zákon zachovania a premeny energie, bunečná stavba živej látky a darvinovská evolučná teória. V našej súčasnosti takým stimulujúcim faktorom upevnenia spojenie filozofie a exaktných vied je vývin integračných procesov, osobitne — na hraniciach spoločenských,

prírodovedných a technických odvetví poznania.

Vedecká marxisticko-leninská filozofia sa formuje a vyvíja na pevnom základe vedeckého zovšeobecnenia a pochopenia skutočnosti z pozície pokrokovej spoločenskej triedy.

Filozofické kategórie stelašujú aj filozoficky pochopené fakty špeciálne vedného poznania, ale aj hodnotový vzťah človeka k svetu, v ktorom sa vyjadruje životná pozícia osobnosti, jej potreby a záujmy. Tým filozofia vytvára určitý spôsob videnia sveta a metodológiu jeho poznania a osvojenia. Toto syntetické poznanie znamená realizáciu filozofie z hľadiska jej svetonázorových a metodologických funkcií.

V prvej časti nazvanej *Filozofia v systéme svetonázoru* autor charakterizuje svetonázor. Chápe ho ako systém zovšeobecnených predstáv o svete vcelku, o prebiehajúcich v ňom prírodných a sociálnych procesoch, o vzťahu človeka k okolitej skutočnosti. Svetový názor pokladá za podstatný fenomén nielen osobnosti, ale aj spoločenského života ľudí. Odráža jednotu individuálneho a spoločenského vedomia. Je zložitým, mnohostranným útvarom, ktorý má vrstvovú štruktúru. Podstatným elementom svetonázoru sú predstavy, ktoré poskytujú prírodné a spoločenské vedy o rôznych stránkach objektívneho sveta. Univerzálnu koncepciu sveta v zmysle jeho minulosti, prítomnosti a budúcnosti však vypracováva filozofia.

Svetový názor, jeho štruktúra a

obsah nie je niečo raz navždy dané, statické a nemenné. Jeho obsah sa obohacoval na rôznych stupňoch historického vývinu. Na jeho ranných stupňoch išlo o empirické poznanie okolitej skutočnosti, ktoré vyrástlo z materiálnej praxe a znamenalo orientáciu v každodennom bežnom živote a prameň formovania svetonázoru. Tieto prvotné vedomosti boli však často prepletané s mytologickými a náboženskými predstavami.

Vznikanie filozofických systémov znamenalo vytváranie kvalitatívne nového typu svetonázoru — filozoficko-teoretického. Principiálne svetový názor vždy predstavuje integrálny výsledok celého komplexného duchovného vývinu určitej epochy. Dominujúcu úlohu pri formovaní svetonázoru nadobúda filozofia. (Pojem svetonázor sa začal široko používať až od polovice 19. stor.)

Lenže nie každý filozoficky, teoreticky zdôvodnený svetový názor je súčasne vedeckým, tak ako nie je každá teória vedeckou. Vlastnosť „teoretickosť“ charakterizuje predovšetkým formy organizácie poznania, kým atribút vedeckosti odhaľuje obsahovú charakteristiku poznania z hľadiska jeho vzťahu k objektívnej skutočnosti. Filozoficky, teoreticky zdôvodnený svetový názor sa stáva vedeckým len vďaka viac-menej presnému odrazu objektívnej skutočnosti. Hlavnou charakteristickou zvláštnosťou vedeckého svetonázoru je to, že sa nespracováva prostredníctvom ľubovoľnej, subjektívnej reflexie, ale na základe filozofického zovšeobecnenia vedou získaných faktov a záverov z nich.

Vedecký svetový názor je produktom epochy ako celku. Nie je ho možné teda redukovat' na súčet výsledkov jednotlivých vied. Autor knídy za hlavnú črtu komunistického svetonázoru pokladá jeho objektívny charakter, jeho súlad so všeobecnými zá-

konitosťami historického progresu. Tento typ svetonázoru sa nevytvára na základe iluzórnych predstáv a na subjektivistických zámeroch jednotlivca, ale na základe odrazu objektívnych zákonitostí vývinu prírodného a sociálneho sveta.

Akademik Fedosejev poukazuje na to, že niektorí filozofi sú toho názoru, že marxistická filozofia skúma svet vcelku, celkový súhrn zákonov prírody, spoločnosti a ľudského myslenia. Ale vtedy by vlastne neostalo miesta pre iné vedy. Rôzne oblasti prírody študujú prírodné vedy. Spoločenský život študuje celý komplex ekonomických a sociálnopolitických vied. Filozofia nezamieňa, ani nemôže zamieňať všetky oblasti poznania. Doba naturfilozofie a univerzálnej filozofie dejín dávno minula. Existuje mienka, ako uvádza autor knihy, podľa ktorej filozofia študuje len zákony poznania a myslenia. Ale s tým nemožno súhlasiť. *Po prvé* zákony poznania a zákony myslenia študujú aj iné vedy — logika, psychológia atď. a *po druhé* nie je možné redukovat' filozofiu na učenie o poznaní, alebo vyjadrené filozoficky, na gnozeológiu. Bolo by, samozrejme, nesprávne si myslieť, že filozofia sa nedotýka zákonov prírody a spoločnosti (s. 38 a n.).

Akademik Fedosejev poukazuje na skutočnosť, že v sedemdesiatych rokoch, najmä na XV. a XVI. filozofických kongresoch buržoázni filozofi vystúpili s tézou „*Filozofia nie je vedou*“. Samozrejme termín „veda“, „vedeckosť“ chápali zúžene. Vedou podľa nich možno nazvať len taký systém tvrdení, ktorý sa získava prostredníctvom empirie.

Prečo títo filozofi potierajú vedecký charakter filozofie? Je to spojené s ich triednou pozíciou.

Po prvé je to podmienené snahami odideologizovať vedu, „očistiť“ ju od svetonázorových ideologických ele-

mentov, a tak vylúčiť vedu zo súčasného ideologického boja. Po druhej pokladať filozofiu za vedu znamená pripustiť z filozofického hľadiska možnosť relatívne pravdivého obrazu sveta. Po tretie popieranie vedeckého charakteru filozofie a utvrdzovanie pluralizmu filozofických systémov je špecifickým prostriedkom boja buržoázných teoretikov proti marxisticko-teoretickej filozofii.

Pre súčasné buržoázne vedomie je charakteristický protiklad medzi svetonázorom (aj filozofiou) a vedou. Teoretická prírodoveda sa už dávno vyjadridla proti svetonázorovému nihilizmu. Napr. M. Planck hovoril: Svetonázor výskumníka vždy bude určovať smer jeho práce. Na druhej strane západonemecký filozof H. Lubbe tvrdí, že veda nestrpí svetonázorové alebo nejaké iné diktatúry. Čím viac sa veda oslobodzuje od svetonázorového hodnotenia, tým sa vraj rýchlejšie rozvíja. Filozofia podľa Marxovho vyjadrenia je „duchovnou kvintesenciou svojej doby“, predstavuje „živú dušu kultúry“. Filozofia plní integratívnu funkciu pri spájaní všetkých elementov svetonázoru do celostného svetonázorového systému. Marxisticko-leninská filozofia sa vyvíja prostredníctvom zovšeobecňovania údajov súčasných vied. Na druhej strane však filozofické kategórie zahŕňajú sociálnu prax, vzťah človeka k svetu. Filozofia je jadrom svetového názoru.

V závere prvej časti sa akademik Fedosejev venuje svetonázorovej funkcii exaktného vedeckého poznania a úlohe filozofie pri jej realizácii. V tejto súvislosti ukazuje, že veda je vo svojej podstate hlboko humanistická, že je osobitnou formou duchovno-teoretického osvojenia sveta, že v našej súčasnosti každý vedec by mal byť súčasne aktívnym účastníkom svetonázorového a ideologického frontu. Poznemenáva, že výsledky špeciálne

vedeckého poznania sa nestávajú elementami svetonázoru automaticky, ale len po ich prepracovaní a osvojení z určitých filozofických a sociálnych pozícií. Na základné svetonázorové otázky nie je možné odpovedať jednoduchým zovšeobecnením faktov prírodných vied. Špecifika svetonázoru spočíva vo zvláštnom charaktere odrazu skutočnosti z hľadiska jeho významu pre ľudskú činnosť, vzhľadom na potreby človeka. A toto „spojenie“ s bytím človeka zabezpečuje práve filozofia.

Zvláštnosť filozofických zovšeobecnení je v tom, že majú univerzálny charakter, t. j. sa vzťahujú na prírodné, ako aj sociálne procesy. Filozofia je nástrojom syntetizovania vedeckého poznania, metodologickým centrom vzájomnej súvislosti a vzájomného vplyvu vedných disciplín. Autor knihy podčiarkuje vzájomný vzťah svetonázoru a morálky, svetonázoru a umenia ako aj vzťah svetonázoru a revolučného pretvárania sveta. Ukazuje na nevyhnutnosť dialógu s predstaviteľmi nemarxistických smerov s cieľom odvrátiť ekologickú katastrofu.

V druhej časti nazvanej *Filozofické otázky prírodovedy* sa autor knihy najprv zaoberá leninskými princípmi filozofickej analýzy prírodovedy z hľadiska súčasnosti.

V centre Leninovho uvažovania bolo filozofické zovšeobecnenie nových tendencií vo vedeckom poznaní na prelome 19. a 20. stor. Pri zovšeobecňovaní nových prírodovedných objavov Lenin zdôrazňoval význam dialektického myslenia.

Na metodologický význam materialistickej dialektiky ako nástroja poznania Lenin ukázal v článku *O význame bojovného materializmu* „Dnešní prírodovedci nájdu (ak budú vedieť hľadať a ak sa my naučíme pomáhať im) v materialisticky vyloženej Hege-

lovej dialektike mnoho odpovedí na filozofické otázky, ktoré nastoľuje revolúcia v prírodných vedách...". V tejto práci Lenin nastolil úlohu vytvorenia pevného zväzku prírodovedcov a filozofov-marxistov. „...bez solídneho filozofického zdôvodnenia nijaké prírodné vedy, nijaký materializmus nemôžu obstáť v boji proti náporu buržoázných ideí...“ „Aby prírodovedec obstál v tomto boji... musí byť dialektickým materialistom“ (s. 111).

Autor knihy uvádza, že V. I. Lenin poukazoval na nevyhnutnosť rozpracovávať dialektiku „zo všetkých strán“. Je to dôležité, lebo i v súčasnosti sú filozofi, ktorí sú ochotní redukovať filozofiu len na metodologické závery súčasných jednotlivých vied. Zabúdajú rozpracovávať samotnú filozofiu. Takí teoretici vysvetľujú spojenie filozofie s prírodnými vedami ako rozplynutie filozofie v jednotlivých vedách. Vo svojej podstate robia tak ústupok pozitívizmu a škodia dialektickému materializmu.

Leninský prístup k prírodovede predpokladá dialektickú jednotu a rozdielnosť filozofického a prírodovedného poznania. Ich jednota spočíva v tom, že študujú len ten istý objektívny svet, nezávislý od nášho vedomia. Autor knihy potom poukazuje na nevyhnutnosť boja proti rôznym naturfilozofickým a kreacionistickým názorom. Kreacionizmus je hnutie, ktoré zavrhuje evolucionistické učenie a stojí na pozíciách ideí stvorenia sveta. V súčasnosti si predstavitelia tohto hnutia dávajú prívlastok „vedecký kreacionizmus“. Tento súčasný „vedecký kreacionizmus“ sa zrodil v rámci *fundamentalizmu* ako konzervatívneho protestantského smeru, ktorý zavrhuje akúkoľvek kritiku biblie. Jeden z predstaviteľov kreacionizmu Ch. Morris obviňuje evolucionistov, že ignorujú druhú vetu termodynamickú.

Avšak analýza argumentov kreacionistov ukazuje, že vlastne predstavujú včerajší deň vo vede, pretože ich argumenty sú dávno prekonané vývinom vedeckého myslenia (s. 117). P. N. Fedosejev upozorňuje na vážny problém pri búrlivo sa rozvíjajúcej astrofyzike a kozmológii. Poukazuje na to, že sa často nerozlišuje filozofická kategória *hmotný svet* a prírodovedný, kozmologický pojem *Vesmír* ako celok. To vedie k mnohým nedorozumeniam. Napr. medzi základné princípy dialektického materializmu patrí princíp nekonečnosti hmotného sveta v priestore a čase. V učebniciach (ale nielen v nich) sa to vyjadruje vo forme tvrdenia, že *Vesmír* je nekonečný a večný.

V skutočnosti ak sa vychádza z evolučného princípu, sú všetky predpoklady tvrdiť, že *Vesmír*, ktorý skúmajú prírodné vedy, predstavuje v čase sa vyvíjajúci útvar, ktorý vznikol z určitých jemu predchádzajúcich skupenstiev a foriem hmoty a zmení sa na nové skupenstvo a formy. Preto autor navrhuje robiť rozdiel medzi termínmi *Vesmír* prírodovedca, ktorým sa označujú naše informácie o Vesmíre a filozofickým chápaním hmotného sveta.

Ďalej akademik Fedosejev vyzdvihuje význam všezväzových porád na tému *Filozofické otázky prírodných vied*, ktoré prebehli v ZSSR od r. 1958.

Značnú pozornosť venuje akademik Fedosejev *idei vývinu*. Ideu vývinu pokladá za centrálnu v materialistickej dialektike. Uvádza známu Leninovu myšlienku, že dialektika je najhlbším a najvšestrannejším učením o vývine.

V tejto súvislosti má v sovietskej filozofickej literatúre dôležité miesto diskutovaný problém o otázke vývinu ako atribútu, t. j. neoddeliteľnej vlastnosti hmoty. Celý rad vedcov pokladá za atribút hmoty pohyb vôbec, ale

nie vývin. Iní zasa stoja na pozíciách atributívnej povahy vývinu, nehladiac na to, že vývin vystupuje ako prejav, ako druh pohybu. *Po prvé* je zrejmé, že pojem pohyb je z kvantitatívneho hľadiska širší ako pojem vývin. Z toho ešte nevyplýva, že vývin nemôže byť atribútom hmoty. Vývin sa môže pokladať za atribút hmoty ako vyjadrenie všeobecnej tendencie hmoty. *Po druhé* v prípade hmotného sveta sa pojem vývinu nemôže chápať takým spôsobom ako v prípade jednotlivých hmotných (skupenstvách) útvarov. Ide o hmotu vôbec, a nie o jednotlivé skupenstvo, ktoré existuje vedľa svojich konkrétnych prejavov. Je to filozofická abstrakcia, ktorá označuje celý súčet vecí a javov okolitého sveta. Vývin hmoty neznamená preto vývin jednotlivého útvaru, ale vývin [tendenciu k vývinu] všetkých jej konkrétnych oblastí a skupenstiev (s. 167—168).

Autor knihy venuje pozornosť problémom integrácie a diferenciacie vedeckého poznania. V súvislosti s problémami integrácie vied uvádza, že táto je podmienená potrebami poznania jednotného svetového procesu ako zákonitého pohybu hmoty. Hovoriac o historickej podmienenosti, prechodnom charaktere rozdelenia prírodných a spoločenských vied K. Marx obrazne hovoril o tom, že časom prírodné vedy pojmú do seba vedu o človeku v takej istej miere, v akej veda o človeku pojme do seba prírodovedu. Bude jestvovať *jedna* veda. Tento Marxov aforizmus sa zjednodušene vykladá ako problém jednej vedy v budúcnosti. V skutočnosti nejde o nahradenie všetkých vied jednou formou, ale o spoločné metodologické základy rôznych odvetví vedy a nevyhnutnosť ich progresívnej organickej syntézy. Súčasný vedecký pokrok ide v tomto smere.

Po prvé musíme vidieť, že pre-

bieha proces integrácie ľudských poznatkov a diferenciacia vedy. V tom je vyjadrený dialektický charakter vedeckého poznania. *Po druhé* nemôžno stotožňovať predmet vedy so skúmaným vedeckým objektom. Je známe, že mnohé vedy majú ten istý objekt skúmania — prírodu, spoločnosť, človeka atď. (s. 181, 190).

Autor venuje ďalej pozornosť problémom *sociálneho a biologického*, ktorý sa v súčasnosti stáva významným nielen z hľadiska teoretického, ale aj praktického. Má to svoje príčiny. Jednou z nich je, že vedecko-technická revolúcia vedie k tomu, že sám človek uskutočňuje radikálne, nie vždy predvídané zmeny, ktoré majú na človeka aj opačné účinky. V dôsledku toho vznikajú v mnohom ešte neriešené problémy adaptácie človeka na tento vplyv, na takéto pôsobenie. Druhou príčinou sú problémy sociálne-biologické. Ide o to, že v súčasnej vede, a predovšetkým v biológii, sa uskutočňujú revolučné zmeny, ktoré odkrývajú možnosti štúdia tohto zložitého problému. Najnovšie úspechy biológie, osobitne v genetike, vytvárajú podmienky pre skúmanie konkrétnych foriem vzájomného pôsobenia biologického a sociálneho v procese vývinu ľudstva, jednotlivca, osobnosti, v procese vývinu spoločnosti. Tretia príčina je spojená s tým, že teraz v súvislosti s prehlbovaním všeobecnej krízy kapitalizmu sa zosilňujú ekonomické otrasy, zostrujú sa triedne antagonizmy a rasové konflikty, permanentnými sa stávajú národnostné zrážky v niektorých štátoch, vzrastá zločinnosť a narkománia. V spojitosti s tým sa rozširujú rôzne lži, teórie, ktoré sa snažia ospravedlniť tieto krízové situácie. Využíva sa k tomu aj problém vzťahu biologického a sociálneho. Táto problematika sa stala ohniskom ostrého ideologického boja súčasnosti.

Na Západe je v súčasnosti tendencia k biologizácii sociálnych procesov, ktorá je vyjadrená v prácach mnohých predstaviteľov *etológie* [náuka o živote zvierat, ale aj náuka o mravoch, mravouka]. Vo vzťahu k etológii treba vidieť dve stránky problému. *Po prvé*, že etológia prispela k poznaniu zákonitostí biológie a psychológie živočíchov. *Po druhé*, že je nevyhnutné rozhodne sa dištancovať od tých neoprávnených sociologicko-filozofických zovšeobecnení, ktoré robia mnohí etológovia, keď závery získané na základe štúdia zvierat extrapolujú, rozširujú na ľudí a spoločnosť (s. 219—225).

Medzi najkrajnejších predstaviteľov etológie patrí K. Lorenz, nositeľ Nobelovej ceny (r. 1973) za práce v oblasti fyziológie a medicíny. Podľa K. Lorenza všetka bieda ľudstva má dve príčiny: 1. ide o biologicky podmienenú aspiráciu ľudí na určité teritórium; 2. zapríčinená je vrodenu agresívnosťou, ktorá nepotrebuje k svojmu prejavu vonkajšie faktory. Vo svojej podstate dáva Lorenz na jednu rovinu pocit agresívnosti a každú tvorivú aktivitu, „entuziazmus“. Spoločnosť podľa neho je len mechanizmom regulovania agresívnosti. Človek vo svojej podstate podľa Lorenza nie je uspôsobený pre aktívnu mierovú činnosť. Podľa neho entuziazmus v prospech mieru je človeku cudzí. Tieto tvrdenia sú vzdialené vedeckým poznatkom. Veď práve ľudové hnutie na celom svete donútilo súčasných predstaviteľov USA zasadiť za spoločný stôl s predstaviteľmi ZSSR a rokovať o otázkach hrozby jadrovej vojny.

Tretia časť knihy akademika Fedosejeva je venovaná problémom *dialektiky spoločenského života*. Autor uvádza, že 20. stor. sa vyznačuje ohromnými úspechmi ľudského rozumu v ovládaní prírodných síl a poznania ich tajomstiev. Súčasne s tým ľudstvo

vstúpilo do kvalitatívne novej epochy sociálneho pokroku, ktorá sa začala víťazstvom VOSR. V tejto súvislosti podčiarkuje, že v centre pozornosti spoločenských tried musia byť stále aktuálne problémy svetového vývinu, svetového revolučného procesu, sociálne aspekty vedecko-technickej revolúcie, javy politického života spoločnosti, dynamika spoločenskej mienky, globálne problémy atď. Zároveň vyzdvihuje tri základné funkcie spoločenských vied v socialistických krajinách.

1. Je to poznanie a vyjadrenie zákonitostí utvárania komunistickej formácie.

2. Rozpracovanie doporučení a návrhov pre riadiace orgány, ktoré by prispievali k riešeniu aktuálnych problémov ekonomického a sociálneho vývoja, otázok štátneho a kultúrneho budovania, ale tiež medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky.

3. Rozvoj svetonázorového, teoretického obsahu socialistickej ideológie, rozpracovávanie vedeckých základov sociálno-politických a etických názorov i presvedčení, odhaľovanie a kritika buržoáznej ideológie. Za vedúce ohnisko pokladá ďalšie rozpracovávanie materialistickej dialektiky ako skutočnej metódy spoločenských vied v poznaní objektívnych procesov, ako filozofickej teórie revolučnej obnovy sveta.

Významné miesto v tejto časti knihy patrí sociálnemu aspektu vedecko-technickej revolúcie. Sociálne premeny a vedecko-technická revolúcia sú v tesnej súvislosti a vzájomnej podmienenosti. Najdôležitejšie stránky (črty) obidvoch môžu byť správne pochopené len v jednote. Marx a Engels pri analýze priemyselnej revolúcie 18. a 19. stor. poukazovali na jej súvislosť so sociálnymi revolúciami, v dôsledku ktorých sa utvoril kapitalistický spôsob výroby.

Dialektika súčasnej epochy sa prejavila v tom, že socialistická revolúcia predchádzala v mnohých krajinách vedecko-technickú revolúciu, ale tým zabezpečila nevyhnutné sociálne podmienky jej realizácie. V iných krajinách vedecko-technická revolúcia predbieha (predchádza) sociálnu revolúciu, pripravujúc jej materiálne predpoklady, a tým prehĺbuje základné protirečenie kapitalizmu. Vedecko-technická revolúcia vystupuje ako súčasť vytvárania materiálnych predpokladov komunistickej spoločnosti.¹

Ďalej sa autor venuje aj kritickému analýze niektorých názorov buržoáznych ideológov na problémy vedecko-technickej revolúcie. Medzi tieto koncepcie patrí koncepcia „nová civilizácia“. Podľa tejto „koncepcie“ rozdiely medzi kapitalizmom a socializmom nie sú v popredí záujmu. Podľa nej súčasné ľudstvo stojí na prahu úplne „novej civilizácie“. Takúto koncepciu propaguje A. Toffler v práci *Tretia vlna*. Podľa Tofflera je potrebné rozlišovať *tri vlny*, tri civilizácie. Prvá vlna, ktorá existovala 8–10 tisíc rokov sa ukončila v 18.–19. stor. Bola to „poľnohospodárska civilizácia“. Pôda bola v tejto „civilizácii“ základom ekonomiky, života, kultúry, rodinnej organizácie a politiky. Všade panovala autoritatívna moc. Koncom 18. stor. sa podľa Tofflera začala priemyselná revolúcia, ktorá zmenila spôsob života miliónov ľudí a v konečnom dôsledku viedla k formovaniu „industriálnej civilizácie“. V polvici 20. stor. sa obajvujú zárodky novej —tretej „vlny“. Tretia vlna prináša nový spôsob života. Ak jadrom civilizácie druhej vlny boli také princípy ako štandardizácia, špecializácia, synchroni-

zácia a centralizácia, potom v civilizácii tretej vlny panujú priamo protichodné princípy. Uvedené Tofflerove koncepcie odporujú reálnym dejinám. Druhým zjednodušením je, že Toffler nevidí podstatné rozdiely v kapitalistických a socialistických krajinách. Vidí len spoločné základné problémy a perspektívy. Je to vlastne obnovený konvergentný a technokratický prístup, ktorý absolutizuje úlohu vedy a techniky v spoločenskom vývine, ignorujúc principiálne rozdiely medzi socializmom a kapitalizmom.

V knihe sú uvedené aj niektoré ďalšie názory buržoáznych ideológov, ktoré sú venované tzv. mikroelektrónovej revolúcii (E. Mosuda, Servan-Schreiber, L. Brown). Aj k ich názorom akademik Fedosejev zaujíma stanovisko z pozície marxisticko-leninskej teórie [s. 320 a n.]

V závere knihy sa autor venuje teoretickým problémom budovania a zdokonaľovania socializmu, ale aj problémom súčasného svetového vývoja. O nich čiastočne akademik Fedosejev hovoril v decembri 1985 v Prahe na konferencii, venovanej 15. výročiu prijatia dokumentu *Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSČ*. Okrem toho problematika zdokonaľovania socializmu a jeho ďalšieho rozvoja je uvedená v Novej redakcii Programu KSSZ a ďalších dokumentov pre XXVII. zjazd KSSZ.

Celá táto práca akademika P. N. Fedosejeva je podnetom na zamyslenie sa nad rozvíjaním našej filozofickej teórie a jej využitím v praktickej činnosti.

Andrej Lokaj

¹ Ešte dynamickejší sa ukazuje proces vedecko-technického pokroku v súvislosti s tvorbou nových fundamentálnych objavov vedy a vznikom takých mohutných odvetví súčasnej výroby, ako je využitie jadrovej energie pre mierové účely, rozvoj mikroelektroniky, ale tiež priemyslu, spojeného s osvojením kozmu.